

POHLED ČESKOSLOVENSKÝCH VNITŘNÍCH BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK NA RUSKOU EMIGRACI V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

David Hubený – Naděžda Kruglová

1 Přehled československých bezpečnostních složek

Československo od svého vzniku čelilo nepřízní nejen svých sousedů, ale i významné části obyvatelstva v rámci vlastních hranic. To vedlo k tomu, že ač si po celou dobu meziválečného období udrželo demokratický charakter, zároveň disponovalo poměrně propracovaným a výkonným zpravodajským aparátem. Nejednalo se však o jednotný a centralizovaný úřad, nýbrž o několik bezpečnostních složek podřízených různým rezortním ministerstvům: Armáda a její zpravodajci v rámci 2. oddělení Hlavního štábu¹ podléhala Ministerstvu národní obrany, pohraniční finanční stráž² Ministerstvu financí a státní policie spolu s četnictvem Ministerstvu vnitra, přičemž četnictvo dozorovalo venkov a malá města, zatímco státní policie působila ve velkých městech.³ V rámci státní policie, resp. největšího a nejvlivnějšího policejního úřadu, Policejního ředitelství v Praze, které plnilo některé specializované úkoly v celostátním měřítku (např. boj proti terorismu, obchodu s bílým masem, omamnými látkami, padělatelství), byla v roce 1923 zřízena Zpravodajská ústředna s postupně přibývajícími odbočkami u jednotlivých policejních ředitelství, např. v Liberci, Plzni, Brně, Bratislavě, Košicích a Užhorodu.⁴ Úkolem ústředny a jejích odboček bylo sledovat a evidovat všechny státní ne-

¹ K činnosti československého vojenského zpravodajství viz výtečné práce ČAPLOVIČ, Miloslav: *Organizácia a činnosť Československej vojenskej spravodajskej služby v rokoch 1919–1939*. In: FERENČUHOVÁ, Bohumila a kol.: *Slovensko a svet v 20. storočí. Kapitoly k 70. narodeninám PhDr. Valeriána Bystrického, DrSc.* Bratislava 2006, s. 80–97; KOKOŠKA, Stanislav: *Československé vojenské zpravodajství v roce 1938*. In: *Sborník Vojenské akademie v Brně. Řada C–D, č. 2*, 1999, s. 97–103.

² Podrobněji viz BENEŠ, Jaroslav: *Finanční stráž československá 1918–1938*. Dvůr Králové nad Labem 2005.

³ Na problematiku vyzvědačství byli v odborném periodiku četnictva a státní policie publikovány některé texty, např. KADLEC, Josef: *Špionáž. Bezpečnostní služba*, VIII., 1938, č. 4, s. 131–134.

⁴ K činnosti odboček Zpravodajské ústředny viz přínosná práce FEDORČÁK, Peter: *Defenzívna spravodajská činnosť spravodajskej odbočky v Košiciach v medzivojnovom období*. *Vojenská história*, 20, 2016, č. 4, s. 34–51.

bezpečné či přímo nepřátelské aktivity, přičemž s platností od 1. ledna 1938 byla tato složka reorganizována na Státní bezpečnost (STB). Plejádu bezpečnostních složek doplňovala obecní policie, která však nehrála v celostátním měřítku významnější roli. Toto členění sice vedlo k občasným sporům, zatajování informací, ale také k soutěživosti a samozřejmě i kompetenčnímu škorpení a snahám o ovládnutí či podřízení ostatních. Na druhou stranu dokázaly různé bezpečnostní složky efektivně spolupracovat, např. vysláním zástupce státní policie do společné československo-sovětské Předsunuté agenturní ústředny Vonapo 20.⁵

Do sběru informací byly rovněž zapojeny okresní úřady (čerpající zprávy od četnictva, obecních starostů, jiných úředních osob či vlastních informátorů), které spolu s policejními ředitelstvími informovaly o získaných poznatcích přímo nadřízený zemský úřad, resp. v případě nutnosti ten zemský úřad, jehož zájmu nebo činnosti se získaná informace dotýkala a v případě nutnosti opisem přímo Ministerstvo vnitra.

Tato různokolejnost zjišťování údajů vedla k tomu, že do šetření byly zapojeny jak vyloženě specializované zpravodajské úřady, tak i běžné bezpečnostní složky a civilní úřady, přičemž lze předpokládat, že každá z těchto linií čerpala údaje od poněkud jiného okruhu informátorů, resp. emigrantů, tudíž při vyhodnocení v prezídiu Ministerstva vnitra, kde se sbíhala hlášení od všech civilních a vnitrostátních bezpečnostních úřadů doplněných některými podněty od vojenského zpravodajství či zprávami od Ministerstva zahraničních věcí, bylo možno vycházet z širokého spektra údajů. Analýzou těchto zpráv byla na Ministerstvu vnitra pověřena oddělení A, B a C spolupracující rovněž se 13. (tzv. četnickým) oddělením.

Ačkoliv na první příčky seznamu hrozeb státu figurovali především nepřátelští sousedé republiky, tak v rámci vnitrostátních hrozeb shledával např. v roce 1934 Hlavní štáb československé armády za nejnebezpečnější komunistické, nacistické a fašistické hnutí, následně aktivity různých emigrací, maďarskou a německou iredentu, a nakonec monarchistická a některá náboženská hnutí.⁶ Mezi potencionální hrozby patřily právě i různé emigrace, včetně ruské, kterou se již zabývaly některé přehledové práce.⁷ Tento příspěvek si klade za cíl přiblížit pouze státně-bezpečnostní aspekt emigrace

⁵ Podrobněji k Předsunuté agenturní ústředně Vonapo 20 viz vynikající práce STRAKA, Karel: *Rekonstrukce československé agenturní sítě a jejích výsledků z let 1933–1939. Zpravodajské ústředí*. Praha 2017, s. 141–151.

⁶ STRAKA, Karel: *Pokusy o integraci československého obranného zpravodajství z let 1929–1938 a příčiny jejich nezdaru*. Historie a vojenství (dále jen HaV), LV, 2006, č. 4, s. 17.

⁷ K tématu ruské emigrace obecně viz např. VEBER, Václav a kol.: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945. Díly I.–IV*. Praha 1993–1996.

a ukázat na možnosti a schopnosti československých meziválečných bezpečnostních složek.

2 Ruská emigrace v Československu – běžné problémy

Jedním z kořenů ruské emigrace byli váleční zajatci, kteří se na území nově vzniklého Československa dočkali konce války,⁸ přičemž např. srbsí a ruští zajatci se zapojili na konci roku 1918 do akcí československých sil na potlačení německých separatistických provincií.⁹ Mnozí z nich pracovali např. v zemědělství a byli přizváni na oslavné akce k vyhlášení samostatnosti, jako např. v obci Cítov na Mělnicku, kde se 30. října 1918 konala příslušná oslava. Zpěvu písní se zúčastnili v obci nacházející se nyní již bývalí váleční zajatci z Ruska, Srbska a Itálie, přičemž ruští zajatci zapěli nejlépe. Akce skončila kolem 17. hodiny po zazpívání písní „*Kde domov můj*“ a „*Hej, Slovené!*“ Cítovští se nato rozešli domů, aby nabrali sil na večerní tancovačku.¹⁰ Zajatci se však domů mohli vrátit teprve po zlepšení dopravní situace, tudíž se obecně četníky v celém státě zajatcům doporučovalo, aby setrvali na dosavadním pracovišti, neboť jinak pro ně nebylo možno zajistit ubytování, stravu a práci,¹¹ které ostatně bylo i nadále zapotřebí. Soupis zajatců a jejich repatriace do vlasti následně zaměstnávala zejména četnictvo. Z válečného a poválečného chaosu vyvstaly jako atraktivní komunistické ideje, které v Československu formulovala postupně rodící se komunistická strana. Se vznikající stranou sympatizovali i někteří ruští zajatci, které obecně sledovaly československé bezpečnostní orgány. Proti některým bývalým zajatcům však nebyly jakékoliv námitky.¹²

Bezpečnostní složky pak na počátku dvacátých let zaměstnaly osoby přichozí z bývalého carského impéria, neboť mezi nimi byli mnozí přinejmenším podezřelí, že jsou bolševickými přívrženci, agitátory, organizátory, popř. přímo špióny. Problém však představovaly i manželky a družky navrátilých se legionářů a zajatců, neboť některé byly vyložené dobrodružně založené,

⁸ Téma ruských zajatců za první světové války v českých zemích není příliš zpracováno. Náznak viz ZABLOUDILOVÁ, Jitka: *Češi v zajetí a zajatci v Čechách*. In: Česká společnost a první světová válka. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 20. listopadu 1998. České Budějovice, s. 9–21.

⁹ CÉSAR, JAROSLAV – ČERNÝ, BOHUMIL: *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety. Iredentistický puč německých nacionalistů v ČSR v letech 1918–19*. Liberec 1960, s. 133–134.

¹⁰ Obecní úřad Cítov, Pamětní kniha obce Cítova, fol. 32.

¹¹ Národní archiv (dále jen NA), fond Generální velitel četnictva, kart. 46, čj. 18/18.

¹² Státní okresní archiv Mělník, fond Okresní úřad Mělník, kart. 47.

kterým poklidné poměry nevyhovovaly, zatímco jiné byly svými československými partnery opuštěny a neznalé jazyka a někdy okradené o doklady, nedokázaly najít jiné řešení své životní situace než se začít živit prostitucí.¹³

3 Ruská emigrace v Československu – zpravodajské problémy

Vzrůstající zájem o emigrantské skupiny však přišel spolu s třicátými lety a nástupem nacistů k moci, jakož i celkově zhoršující se bezpečností a hospodářskou situací v Evropě.¹⁴ Ekonomické potíže, jakož i touha různých emigrantských skupin po realizaci jejich plánů, vedla k tomu, že se snadno dostávaly do hledáčku různých bezpečnostních služeb, které chtěly využít jejich spojení a kontaktů napříč kontinentem. Tyto snahy o využití emigrantů však sahaly již do dvacátých let. Československé bezpečnostní složky nejvíce zaujaly ty ruské emigrantské skupiny, jež udržovaly kontakty na Německo, např. už v roce 1924 československé úřady konstatovaly, že ruští monarchisté soustředění v Mnichově spolupracují s polskou a německou rozvědkou a pokoušejí se různými způsoby získat údaje o výstroji a výzbroji československé armády, jakož i údaje ze zbrojní výroby, zejména pak Škodovky. To vedlo ke sledování nejen ruských inženýrů v tomto podniku, ale také ruských důstojníků působících v československé armádě. Tyto údaje z poloviny dvacátých let však podle všeho nevedly k žádným konkrétním zjištěním.¹⁵

Pohled na ruskou emigraci doznal jisté změny po podpisu československo-sovětské spojenecké smlouvy z 16. května 1935, kdy se československé úřady začaly intenzivně zajímat o dělení ruské emigrace na intervencionalisty, resp. poražence, a obránce. Zatímco poraženci byli ochotni podporovat aktivity států plánujících válku proti SSSR i za cenu ztráty ruského území jen proto, aby svrhli sovětský režim, tak obránci nebyli ochotni jít proti vlastní zemi a pád sovětského režimu se měl stát vnitřním převratem bez územních ztrát.¹⁶ Poraženci/intervencionalisté se logicky stali vítaným nástrojem států usilujících o změny versailleského systému, který zplodil Československo.

Krátce předtím, na přelomu března a dubna 1936, se opět objevily zprávy o činnosti ruské emigrace v říšskoněmeckých službách, ale tentokrát se však

¹³ NA, fond Zemský úřad Praha – policejní a bezpečnostní záležitosti, kart. 383, sign. XIV-215c.

¹⁴ Přehledně viz GEBHART, JAN – KUKLÍK, JAN: *Zápas o Československo na poli zpravodajství v druhé polovině 30. let*. HaV, XXXVII, 1988, č. 1, s. 88–112 a Titíž: *Zápas o Československo na poli zpravodajství v druhé polovině 30. let (II.)*. HaV, XXXVII, 1988, č. 3, s. 41–66.

¹⁵ NA, fond Zpravodajská ústředna, signatura (dále jen ZÚs, sign.) 200-384-9, fol. 5–7.

¹⁶ NA, fond Zemský úřad Praha – prezidium (dále jen PZÚ), sign. 207-801-15, fol. 3–4.

již nejednalo o náhodná zjištění některých policejních ředitelství, nýbrž přímo o pokyn prezidia Ministerstva vnitra, které upozornilo všechny podřízené úřady, že „ruští emigranti, požívající práva asyly, hlavně důstojníci bývalé gardy a šlechtici konají výzvědnou službu pro Polsko, Německo a Maďarsko. Jejich činnost se soustřeďuje na politické a vojenské vyzvědačství proti Rusku a jeho nejnovějším spojencům. Pro spojovací a kurýrní službu používá se hlavně žen, pod [je]jichž jmény se vede také korespondence.“ Zvláštní podezření padlo na blíže neurčenou kněžnu Galicinovou, která měla žít v Maďarsku.¹⁷ Koncem května 1936 pak přišla zpráva o úspěšném napojení ruské emigrace v Německu na tamní vládní struktury¹⁸ a bylo konstatováno: „Podle náznaku ze zdejší [tj. v Československu se nacházející] ruské emigrace hodlá německá vláda navazovati [kontakty], pokud to jen bude možno s ruskou emigrací také v ostatních státech a podříditi ji, když ne přímo své moci, tedy aspoň svému značnému vlivu.“¹⁹ Zájmu německé vlády o ruskou emigraci si povšiml i československý tisk.²⁰

Prověřením zprávy o zapojení ruských emigrantů do německé špionáže, která pocházela z 2. oddělení Hlavního štábu (vojenského zpravodajství), byla pověřena Zpravodajská ústředna (civilní kontrarozvědka) a její jednotlivé odbočky po celé republice. Ovšem přes urgence nadřízeného úřadu, jakož i 2. oddělení Hlavního štábu, nebyly odbočkami Zpravodajské ústředny, ani centrálou, hlášeny žádné pozitivní výsledky.²¹

Teprve v polovině července 1936 Odbočka Zpravodajské ústředny v Praze ohlásila své centrále, že nelze vyloučit, že někteří emigranti při své protisovětské činnosti zahájili spolupráci s některými státy, např. gen. Vladimír Grigorjevič Charževský²² (6. května 1892–4. června 1981),²³ o němž bylo známo, že dříve velmi spolupracoval s Poláky, tudíž v nových poměrech mohl podle názoru odbočky pracovat i pro Německo a Maďarsko. Podobné podezření padlo i na některé emigranty, kteří se netajili obdivem k Hitlerovu režimu. Zajímavá byla zmínka o jednom z veřejně činných emigrantů, Sergeji

¹⁷ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-14, fol. 2; fond ZÚs, sign. 200-384-9, fol. 48.

¹⁸ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-15, fol. 18.

¹⁹ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-15, fol. 21.

²⁰ Např. Národní politika, 1. V. 1936, č. 121.

²¹ NA, fond ZÚs, sign. 200-384-9, fol. 49–51.

²² Dotyčný se správně v českém přepisu jmenoval Charževskij, nicméně pro československé bezpečnostní orgány byl Charževským a tuto podobu důsledně používaly, tudíž i v textu používáme podobu Charževský.

²³ http://hrono.ru/biograf/bio_h/harzhevski.php a <http://rugaru.ru/glossary/o-289.html>, [cit. 6. 6. 2018].

Semjonoviči Maslovovi (nar. 1. listopadu 1887, zemřel 1965),²⁴ jenž měl být sice z Německa vyhoštěn, ale v republice se živil prodejem různých patentů. Všechny v úvahu přicházející jednotlivce zpravodajci sledovali.²⁵ Pozoruhodné je, že stran prodeje patentů, jejichž zisk byl časově i finančně náročný,²⁶ nikdo nevyslovil nahlas, resp. nenapsal, zda se nezabýval hospodářským vy-zvědačstvím.

Plzeňská odbočka Zpravodajské ústředny neměla co sdělit kromě toho, že emigranti z její územní působnosti „pouze“ upozornili na jiné podezřelé uprchlíky nacházející se v Praze.²⁷ Liberecká odbočka pak v lednu 1937 informovala, že sice do města často zajíždí ruská šlechtična Alexandra Galicinová²⁸ (nar. 28. září 1864), která však ve městě navštěvovala dceru Žofii, která si v roce 1930 vzala Johanna Wolfganga Liebiga, člena vlivné německé podnikatelské rodiny. Protistátní činnost při návštěvách nebyla zjištěna, nicméně nově jí liberecká pobočka chtěla věnovat pozornost.²⁹

Prověřením zprávy o výzvědné a protistátní činnosti ruských emigrantů byly dále pověřeny jednotlivé okresní úřady a jim podřízené četnické stanice, které však hlásily negativní zprávy, resp. policejní ředitelství, u nichž působily odbočky Zpravodajské ústředny, podaly totožné údaje, jako odbočky.³⁰

Na základě výše uvedených zjištění požadovali vojenští zpravodajci, aby, pokud nebyl podklad k trestnímu stíhání, byli Charževský, Maslov a další jmenovaní podezřelí, vypovězeni na základě zákona č. 52/1935 Sb. z. a n., o pobytu cizinců.³¹ Ostatně Maslova se bytostně dotýkala zpráva prezidia Ministerstva vnitra z poloviny května 1936 všem podřízeným civilním a policejním úřadům, podle níž byl gestapem získaný emigrant vyslán do země „se zvláštním úkolem, namířeným proti republice Československé. Aby mas-koval svou činnost před očima československých úřadů, spojil se s ruským politikem jménem Masloff [!], který jest Gestapo [!] znám pro své vztahy k oficiálním kruhům československým a jest způsobilým krytí svou osobou

²⁴ https://bigenc.ru/domestic_history/text/2190391; <http://baza.vgdru.com/1/20934/70.htm?o=1&a> a http://hrono.ru/biograf/bio_m/maslov_ss.php, [cit. 6. 6. 2018].

²⁵ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-14, fol. 17–19; fond ZÚs, sign. 200-384-9, fol. 52–54.

²⁶ Patentní problematice viz HUBENÝ, David: *Patentní úřad, 1918–1938*. Průmyslové vlastnictví, 2010, č. 6, s. 10–22 a 2011, č. 1, s. 14–19.

²⁷ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-14, fol. 10; fond ZÚs, sign. 200-384-9, fol. 55.

²⁸ Dotyčná byla správně Golicynová, nicméně československé bezpečnostní složky ji důsledně uváděly jako Galicinovou, kteroužto podobu přejímáme i do textu příspěvku.

²⁹ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-14, fol. 20–21; fond ZÚs, sign. 200-384-9, fol. 67–70.

³⁰ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-14, fol. 3–16.

³¹ K zákonu viz RIEDLER, Gejza: *Medzera v zákone č. 52/35 Sb. pri stanovení povinnosti cudzinca hlásiť zmenu pobytu*. Bezpečnostní služba., VI., 1936, č. 1, s. 9.

činnost“ tohoto agenta.³² Na проверkách Vladimíra Charževského a Sergeje Maslova lze názorně ukázat fungování a problémy vztahu československých bezpečnostních složek k ruské emigraci.

V lednu 1938 proběhla kontrola, zda byly podezřelé osoby již vyhoštěny, což se však nestalo na základě rozkazu vrchního rady Josefa Vysloužilova (nar. 21. 3. 1888),³³ jenž se v polovině třicátých let dostal do čela politického oddělení a Zpravodajské ústředny Policejního ředitelství v Praze.³⁴ V únoru 1938 vydal policejní prezident rozkaz k provedení vyhoštění, tedy Vysloužilův nadřízený, a ač policejní prezident několikrát urgoval jeho realizaci, tak v létě 1938 již policejní prezident informoval vojenské zpravodajce, že dotyční vyhoštění nebyli. Bližší důvody neudal,³⁵ i když na Charževského na schůzi ruské emigrace 9. prosince 1937 vešlo ve známost, že byl proti účasti na banketu v Černínském paláci na počest pobytu ruských emigrantských studentů na pražských vysokých školách. Charževský v oběžníku vybízel k bojkotu akce „s odůvodněním, že Československý stát svou politikou nezasluhuje sympatií ruské nacionální emigrace.“ Toto odhalení způsobilo v ruské emigrantské kolonii pozdvižení, neboť Charževský tento krok nepopíral a ani nevyvracel obvinění, že je členem zpravodajské emigrantské služby zvané *Vnitřní linie*.³⁶ Každopádně Charževský v Praze zůstal i po Mnichovu a nacistické okupaci.³⁷ Stejně tak Maslov.³⁸

Důvody Vysloužilova zásahu naneštěstí neznáme, totiž zda šlo o dodržení zásad právního státu, politické tlaky či o skutečnost, že dotyční byli např. spolupracovníky Policejního ředitelství v Praze, které nutně nemělo potřebu se svěřit konkurenční službě. Každopádně pro vojenské zpravodajce to byl patrně další důkaz správnosti svých snah, kdy se úporně již od přelomu dvacátých a třicátých let pokoušeli podřídit si Zpravodajskou ústřednu.³⁹

³² NA, fond Policejní ředitelství Praha II. – prezídium (dále jen PP), kart. 940, sign. 42/M-6/88, manipulační období 1931–1940, fol. 4.

³³ NA, fond ZÚs, sign. 200-384-9, fol. 64, 71–72a

³⁴ Archiv bezpečnostních složek, Sběrka S, sign. S-293-2, fol. 79.

³⁵ NA, fond Policejní ředitelství Praha II. – všeobecná spisovna, kart. 4047, sign. CH 99/1, manipulační období 1941–1950.

³⁶ NA, fond PZÚ, sign. 207-1400-24, fol. 35v–36.

³⁷ NA, fond Policejní ředitelství Praha II. – všeobecná spisovna, kart. 4047, sign. CH 99/1, manipulační období 1941–1950.

³⁸ NA, fond Policejní ředitelství Praha II. – všeobecná spisovna, kart. 7177, sign. M 1421/2, manipulační období 1941–1950.

³⁹ Podrobněji a fundovaně viz STRAKA, Karel: *Pokusy o integraci československého obranného zpravodajství z let 1929–1938 a příčiny jejich nezdaru*. HaV, LV, 2006, č. 4, s. 4–19 a LVI, 2007, č. 1, s. 4–15.

Na druhou stranu je zřejmé, že vojenským zpravodajcům, na rozdíl od těch pod Ministerstvem vnitra, unikaly některé politické souvislosti – Maslovova politická strana Krestjanskaja Rossia měla být napojena na stranu československých socialistů.⁴⁰ Ostatně Policejní ředitelství v Praze Maslovovu stranu vnímalo jako člena „vysloveně branecké skupiny“;⁴¹ čemuž napovídalo Maslovovo vystoupení 9. května 1936, v němž ostře odmítal pomoc při útoku na SSSR, neboť by došlo k rozbití země na menší části a připojení některých území k sousedům. Naopak spásu státu spatřoval v Rudé armádě, nikoliv však v komunistické straně.⁴²

Ostatně Maslova policie důkladně prověřila v souvislosti se třetím moskevským procesem v první polovině března 1938, kdy jeden z obžalovaných, Sergej Bessonov, Maslova a jeho stranu obvinil z toho, že slouží cizím rozvědkám (československou přitom nejmenoval). Sovětský vyslanec Sergej Sergejevič Alexandrovskij pak přímo Maslova obvinil, že vysílal do SSSR emisary. Maslov proto dopisem informoval československého ministra vnitra, že nic z toho není pravda. Každopádně Československý červený kříž zastavil výplaty Maslovových podpor na základě rozhodnutí československých úředních míst. Na druhou stranu mu tutéž částku začalo vyplácet pražské policejní ředitelství, resp. celou záležitost vyřídil Vysloužil.⁴³ Bessonov dále obvinil Maslova, že je ve spojení s henleinovci a provádí špionáž pohraničních opevnění ve prospěch Německa. Ve dnech 7. a 8. března 1938 byl Maslov pražskou policií vyslechnut. Prostudovaný zabavený písemný materiál neprokázal jakékoliv navázání na henleinovce a Maslov naopak uvedl, že v polovině třicátých let konal služby pro československou armádu (část jmenovaných důstojníků však mezitím odešla do výslužby, ale nejzajímavějším spolupracovníkem měl být generál Lev Prchala, jenž téměř dosáhl postu náčelníka Hlavního štábu československé armády a působil jako Zemský vojenský velitel v Bratislavě, tedy byl jedním z nejvyšších velících důstojníků v republice), ale na druhou stranu přiznal, že v SSSR má ilegální skupiny. Jelikož však nekonal nic proti bezpečnosti československého státu, nebylo proti Maslovovi jakkoliv zakročeno.⁴⁴

⁴⁰ NA, fond PZÚ, sign. 207-669-37, fol. 1.

⁴¹ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-15, fol. 14.

⁴² NA, fond PZÚ, sign. 207-801-15, fol. 27–31.

⁴³ NA, fond Ministerstvo vnitra I. – prezidium (dále jen PMV), sign. 225-1169-4, fol. 1–7.

⁴⁴ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-15, fol. 53–69.

Moskevská obvinění výrazně zaujala československý tisk, zejména Rudé právo,⁴⁵ ale i další,⁴⁶ jakož též skutečnost, že obvinění proti Maslovovi nebyla v Praze potvrzena.⁴⁷ Další úřední důvěrná šetření pak prokázala, že v případě Bessonovovy výpovědi došlo k sloučení dvou osob – Sergeje Maslova a jistého kapitána von Maslova, jenž měl být bývalým členem Komunistické strany Německa, který nějakou dobu pobýval v Československu. Tato důvěrná zjištění⁴⁸ však již pochopitelně nebyla předána tisku.

4 Ruská emigrace v Československu – fašistické proudy

Československé úřady, resp. pražská policie, neváhaly po podpisu spojenecké smlouvy se Sovětským svazem zlikvidovat na základě tzv. organizačního zákona č. 125/1927 Sb. z. a n., jenž reformoval státní správu, ty emigrantské spolky, které by přispěly ke zhoršení vztahu k Sovětskému svazu, jak se o tom například přesvědčil úředně rozpuštěný Nacionální svaz nového pokolení,⁴⁹ na kterém navíc minimálně od března 1936 ulpělo podezření z toho, že přijímá peníze od gestapa. Pražská policie se domnívala, že spolek je přinejmenším ovlivňován fašistickými proudy.⁵⁰ Další vyšetřování potvrdilo, že organizace se zabývala dopravou ilegálních tiskovin nejen na území SSSR, ale též do ČSR. Zkoumání spolku navíc vedlo ke zjištění, že organizace podporovala teroristické akce osamělých útočníků, jejichž cílem mělo být v SSSR vyvolání ovzduší vhodného pro revoluci. Ta měla být rozpoutána i v případě německého či japonského vpádu a v této souvislosti by členům organizace ani nevadilo územní zmenšení Ruska. Na základě těchto odhalení byl spolek v květnu 1936 zlikvidován. Při prošetřování zabaveného materiálu se zjistilo, že mezi abonenty tiskovin patřil nejen Karel Kramář a Antonín Hajn, ale též pracovník ruského vědeckého institutu v Berlíně podřízeného ministerstvu propagandy Josepha Goebbelse. Představitelé spolku plánovala pražská policie sledovat i nadále.⁵¹ S ohledem na prokázaný zájem představitelů národní demokracie o rozpuštěný Nacionální svaz nového pokolení

⁴⁵ Rudé právo, 8. III. 1938, č. 57.

⁴⁶ Prager Abendzeitung, 7. III. 1938, č. 54; Národní listy, 8. III. 1938, č. 66; Večer, 8. III., č. 56 a Národní politika, 9. III. 1938, č. 67; Národní osvobození, 10. III. 1938, č. 58.

⁴⁷ Expres, 9. III. 1938, č. 58.

⁴⁸ NA, fond PP, kart. 951, sign. 42/M-19/8, manipulační období 1931–1940.

⁴⁹ NA, fond PP, kart. 1544, sign. 42/V-84/12, fol. 48.

⁵⁰ NA, fond PZÚ, sign. 207-1558-9, fol. 6v, 9v.

⁵¹ NA, fond PZÚ, sign. 207-1558-9, fol. 10–24.

zaujímá zajímavé postavení hlášení Policejního ředitelství v Užhorodě, jež na jaře 1936 konstatovalo, že mezi proti vládě zaujaté emigranty je třeba počítat ty, kteří byli organizováni u Národního sjednocení,⁵² do něhož vstoupila Národní demokracie. K zákroku proti organizaci bylo využito např. i konání nepovolené schůze za účasti středoškoláků.⁵³

Pozornost československých úřadů si vysloužila i Rada kozáckého ústředí na základě novinového článku *Protisovětské centrum na území ČSR*, podle něž organizace měla spáchat na území SSSR řadu teroristických útoků a vyvolat i místní povstání.⁵⁴ Tato informace byla uvedena nejen v Rudém právu,⁵⁵ ale byla převzata i německy psaným tiskem.⁵⁶ Po úředním šetření bylo konstatováno, že tato organizace patří do řad obránců, která navíc opakovaně prohlásila, že by nikdy nestála na straně útočníka na SSSR a novinový článek byl vyvolán jen nepochopením průvodního dopisu k sbírce na činnost organizace, v němž se odvolávala na historický význam kozáctva, včetně vzpomínek na ruskou občanskou válku.⁵⁷ Nicméně, když Rada kozáckého ústředí v Československu v roce 1937 požádala pražskou vládu o finanční podporu, Černínský palác ji nepodpořil.⁵⁸ Stalo se tak nepochybně i s ohledem na sovětského spojence.

Na začátku roku 1937 pak přinesla československá ambasáda ve Vídni zprávu, že „Němci snaží se získati pro sebe veškeré zahraniční ruské skupiny a všechnu ruskou emigraci“, přičemž dobře honorovali údaje o dislokaci armádních útvarů v ČSR a SSSR. Zájem pak vzbudil ve Vídni tvořící se Všeruský svaz, jenž usiloval o navázání styků se Svazem nového pokolení, o němž se sice nepodařilo získat hodnověrné zprávy, že by stál přímo ve službách nacistů, ale Svaz Rusů z balkánských armád a Donští kozáci již měli být zcela jistě ve spojení s německými zpravodajci. Každopádně českoslovenští zpravodajci z jednoho výsledku vycítili „nedůvěru ruské emigrace k ČSR pro její vojenskou obrannou smlouvu se SSSR“.⁵⁹

Pozornost československých úřadů upoutal na podnět Ministerstva zahraničních věcí také Všeslovanský komitét pro pomoc ruskému národu založený prof. Josefem Andrejevičem Vladislavem (nar. 16. března 1873), s ním

⁵² NA, fond PMV, sign. 225-1207-6, fol. 208.

⁵³ Národní listy, 5. V. 1936, č. 124.

⁵⁴ A-Zet ranní, 21. V. 1937, č. 104.

⁵⁵ Rudé právo, 22. V. 1937, č. 119

⁵⁶ Bohemia, 22. V. 1937, č. 117.

⁵⁷ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-15, fol. 47–48.

⁵⁸ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-15, fol. 41.

⁵⁹ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-16, fol. 1–20.

spolupracoval osobní tajemník Karla Kramáře Vladislav Grund. Všeslovanský komitét koordinoval svoji činnost s Obščestvem družej nacionalnoj Rosiji, jež mělo být financováno nacisty. Cílem byly nejen protisovětské přednášky, ale panovalo přesvědčení, že jsou v jeho rámci organizovány i úderné skupiny určené k teroristickým aktům vůči sovětským diplomatům a představitelům, přičemž se jim mělo dostávat podpory jugoslávských bezpečnostních složek. Členové sice byli nazváni „politicky bezvýznamnými desperáty, ale“ – jak pokračovala zpráva – „přitom jsou nebezpeční, jsouce odhodláni ke všemu.“ Komitét vzbuzoval zájem mimo jiné proto, že jej podporoval vůdce českých fašistů Radola Gajda a Vladimír Břetenář, přičemž právě Gajda měl udržovat stálý styk s Vladislavem a ten zase s Bělehradem, přičemž tamější organizace měla být propojena s organizací Ruskoje nacionalnoje otčestvo/Russische nationalsozialistische Bewegung s centrálou v Německu. V Brně pro Komitét pracoval František Toušek, tajemník Svazu průmyslníků a poslanec za Národní sjednocení, přičemž s ním zase spolupracoval Robert Mišurec, okresní náčelník Národní obce fašistické.⁶⁰ Československým úřadům nebylo neznámo, že Vladislav levně chtěl Gajdu postavit do protisovětské akce na Dálném východě.⁶¹

Ostatně již v roce 1933 bylo Ministerstvo vnitra Policejním ředitelstvím v Praze upozorněno na činnost ruských fašistů a přísun jejich tisku do Československa, který zejména vzbuzoval obavy v případě emigrantů usídlených na Slovensku a Podkarpatské Rusi.⁶² Problém spočíval v tom, že ruský emigrantský fašismus sledoval vývoj českého fašismu a pozornost proto byla věnována těm ruským emigrantům, kteří mohli být na tento proud napojeni.⁶³

Všechny ruské emigrantské organizace sídlící v Německu se časem staly podezřelé, přičemž ne všechny údaje bylo možno považovat za uvěřitelné, např. z neprověřeného zdroje přišlo v březnu 1937 hlášení, že vznikla politická organizace Nacionálně socialisticky demokratická strana Ruska, jejíž členové měli v případě války Německa se Sovětským svazem sloužit v německé armádě, přičemž v říši usedlí Rusové měli povětšinou sloužit u jezdeckých pluků a nosit německé uniformy, s výložkami podle ruského vzoru.⁶⁴

⁶⁰ NA, fond ZÚs, sign. 200-384-9, fol. 56–57v, 62–63.

⁶¹ NA, fond PMV, sign. 2251027-1, fol. 9.

⁶² NA, fond ZÚs, sign. 200-384-8, fol. 15.

⁶³ NA, fond ZÚs, sign. 200-384-8, fol. 19–22, 28–32.

⁶⁴ NA, fond ZÚs, sign. 200-386-37.

5 Závěr

Československé bezpečnostní složky si udržovaly přehled o nejvýznamnějších skupinách a představitelích ruské emigrace a jak v létě 1936 informovalo Policejní ředitelství v Praze nadřízené orgány: „S ohledem na stávající politickou situaci, zejména na poli mezinárodním, věnuje zdejší úřad činnosti všech složek zdejší ruské emigrace bedlivou pozornost, ježto ji pokládá za činitele, který nejen svým počtem, ale zejména zahraničními styky svých vůdčích osobností, kterého jest třeba podle okolností úředním dozorem nebo dle potřeby úředními zásahy usměrňovati v duchu státních zájmů Československé republiky.“⁶⁵ Energický postup proti skupinám napojeným na nacistické Německo požadoval rovněž Černínský palác, který přímo konstatoval, že „bude záhodno nezastavovati se před vyhoštěním osob, jichž pobyt na území Československé republiky z toho důvodu by byl nežádoucí.“⁶⁶ Nicméně policejní prezident na jaře 1936 vyjádřil myšlenku, že případná branná povinnost pro ruské emigranty v Československu by napomohla jejich asimilaci a služba sama v demokratické armádě pak měla eliminovat snahy starší ruské emigrace radikalizovat emigrantský dorost, který by pak mohl způsobovat problémy v československo-sovětských vztazích.⁶⁷

Obecně lze říci, že všechna emigrantské uskupení, ruská nevyjímaje, se staly vděčným lovištěm pro získávání informátorů, jakož i ostře sledovanou skupinou, přičemž na prvním místě československé úřady zajímaly ty organizace, které inklinovaly či se přímo hlásily k nacismu a fašismu, včetně jejich napojení na české fašistické skupinky, proti nimž ostatně československý stát energicky zasáhl po židenickém puči.⁶⁸ Různí kolaboranti s nacistickými okupanty Československa z řad ruské a dalších emigrací pak mohli vést k tomu, že po druhé světové válce nebyla emigrantům, třeba s československým státním občanstvím, poskytnuta tak energická úřední pomoc, která by je bývala dříve dostala z moci sovětských bezpečnostních složek.

⁶⁵ NA, fond PZÚ, sign. 207-801-15, fol. 16.

⁶⁶ NA, fond PMV, sign. 225-1207-6, fol. 9

⁶⁷ NA, fond PMV, sign. 225-1207-6, fol. 219.

⁶⁸ K němu např. РЕЙХОХ, Ivo: *Židenický puč*. HaV, LV, 2006, č. 4, s. 20–36.

RESUMÉ

POHLED ČESKOSLOVENSKÝCH VNITŘNÍCH BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK NA RUSKOU EMIGRACI V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Československo od svého vzniku čelilo nepřízni nejen svých sousedů, ale i významné části obyvatelstva v rámci vlastních hranic. To vedlo k tomu, že ač si po celou dobu meziválečného období udrželo demokratický charakter, zároveň disponovalo poměrně propracovaným a výkonným zpravodajským aparátem spadajícím pod několik ministerstev, což mělo zabránit monopolizaci moci. Československé bezpečnostní složky si udržovaly přehled o nejvýznamnějších skupinách a představitelích ruské emigrace. Obecně lze říci, že všechna emigrantské uskupení, ruská nevyjímaje, se stala vděčným rezervoárem pro získávání informátorů, jakož i ostře sledovanou skupinou, přičemž na prvním místě československé úřady zajímaly ty organizace, které inklinovaly či se přímo hlásily k nacismu a fašismu, včetně jejich napojení na české fašistické skupinky.

Klíčová slova: Ruská emigrace, bezpečnostní složky, meziválečné Československo

RESUMÉ

THE VIEW OF THE CZECHOSLOVAK LAW-ENFORCEMENT AGENCIES ON RUSSIAN EMIGRATION IN THE INTERWAR PERIOD

Since its establishment, Czechoslovakia faced disfavour not only from its neighbours, but also from an important segment of the population within its own borders. This led to the fact that even though it managed to preserve its democratic character throughout the interwar period, at the same time, it had a relatively sophisticated and powerful intelligence apparatus falling under several ministries, which should have prevented monopolization of power. Czechoslovak security forces kept an overview of the most important groups and representatives of Russian emigration. In general, all emigrant groups were closely observed, including the Russian ones, and became a fertile ground for recruiting informers. The Czechoslovak authorities were foremostly interested in those organizations that inclined to or directly

endorsed Nazism and Fascism, including their connections to Czech fascist groups.

Keywords: Russian emigration, law-enforcement agencies, interwar Czechoslovakia

Translated by Mgr. Tereza Kalousková

Mgr. David Hubený, Ph.D.
Mgr. Naděžda Kruglová
Oddělení fondů státní správy z let 1918–1945
Národní archiv
Archivní 2257/4
149 00 Praha 4
Česká republika
e-mail: david.hubeny@nacr.cz
kruglova.m@seznam.cz